

УДК 021:316.774

Ю. Є. Петрухно,

кандидат наук з соціальних комунікацій,
зав. сектором Наукової бібліотеки
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська 77, м. Харків, 61024, Україна
тел.: 0932870366
e-mail: yuliya.petruhno@mail.ru

**ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО:
ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ СКЛАДОВІ, ХАРАКТЕРИСТИКА**

У статті дається визначення поняттю «інформаційне суспільство» на основі аналізу вчень зарубіжних та вітчизняних науковців. Як наслідок, подається власне визначення, основні складові та характеристика інформаційного суспільства як якісно нового етапу розвитку людства, в якому будь-яка людина за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій може отримувати, переробляти, розповсюджувати інформацію, а держава забезпечує високий рівень інформатизації всіх галузей. Вагоме значення в побудові інформаційного суспільства відіграють бібліотеки.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформація, бібліотека

У літературі термін «інформаційне суспільство» з'явився в 60-х рр. ХХ ст. Проте деякі дослідники [2] вважають, що цей термін виник в Японії, і приписується професору Токійського технологічного інституту Ю. Хаяши. Приблизно в той же час у США поняття було вжите вченим-економістом Ф. Махлупом [8, 9]. Згідно з іншою версією, зазначений термін ввели в науковий обіг одночасно американські і японські науковці Ф. Махлуп і Т. Умеасо, які досліджували динаміку розвитку наукоємних виробництв [5] на початку 60-х рр. ХХ ст.

У свою чергу А. М. Новицький [10] вважає, що перехід від постіндустріального суспільства до інформаційного характеризується такими основними ознаками, як:

1. переосмислення розуміння категорії «інформація»;
2. значний розвиток телекомунікаційних і інформаційних систем в усіх сферах суспільного життя;
3. розповсюдження мережі Інтернет та забезпечення загального доступу до цієї мережі;
4. різноаспектне визначення наукових підходів щодо вирішення проблем теоретичного обґрунтування суспільних змін при здійсненні досліджень у різних галузях науки;
5. зміни, пов'язані із зайнятістю населення, формування, становлення і розвиток новітніх суспільних відносин, створення нових суспільних конфігурацій, суспільних груп, суспільних відносин;

6. створення нових мережних субкультур, притаманних віртуальним відносинам;
7. можливість планування, аналізу, а також наукове прогнозування розвитку суспільних відносин, де основною цінністю є знання, інформація;
8. сукупність і різноаспектність пізнавальних процесів, що зумовлюються науковими дослідженнями в різних галузях науки; вивчення проблем природи пізнання нових можливостей, притаманних цьому суспільству, співвідношення інформації та знання із реальністю, дослідження загальних передумов пізнання інформаційного суспільства, виявлення умов його достовірності та істинності;
9. безпосередня участь органів влади у запровадженні, розробці нових інформаційно-телекомунікаційних систем;
10. виникнення, формування та розвиток специфічних інститутів, притаманних даним суспільним відносинам, що характеризує нові особливі інформаційні процеси.

Зараз існує багато точок зору із приводу того, що ж таке інформаційне суспільство. Так, соціальна філософія його трактує як «суспільство нового типу, що формується в результаті нової соціальної революції, породженої вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних і комунікаційних технологій» [5, с. 22]. Інформаційне суспільство як новий етап в історії людства розглядали І. Арістова, В. О. Данильян, В. О. Ільганаєва, В. А. Ліпкан та ін. Так, на думку В. О. Ільганаєвої, інформаційне суспільство – це «нова історична фаза розвитку цивілізації, життя та діяльність котрої перш за все пов'язані зі створенням, переробленням та використанням інформації» [19, с. 122], а В. О. Данильян розглядає це явище як «якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокового соціально-економічного розвитку, який передбачає збільшення ролі інформації і знань, а також формування та споживання інформаційних ресурсів у всіх сферах життєдіяльності суспільства за допомогою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що існують у глобальних масштабах» [5, с. 22]. Натомість І. Арістова трактує наступним чином: «суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних і комунікаційних технологій» [1, с. 56], а В. А. Ліпкан – як «суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжує вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних і комунікаційних технологій» [8, с. 252]. Науковець у своїй монографії розглядав поняття «інформаційне суспільство» як синонім суспільства знань, тобто «суспільство, в якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню працювати з нею» [8, с. 253].

Інформаційне суспільство як суспільство, в якому кожна людина може накопичувати, розповсюджувати та отримувати інформацію, розглядали В. М. Бебик [2], В. С. Цимбалюк [12, с. 69; 20] та ін. Дуже цікаві визначення

цього терміна дають М. С. Вершинін [3] («суспільство безперервної загальної освіти») та В. М. Бебик [2] («сучасне суспільство з високим рівнем розвитку інформаційної культури (створення, переробки та використання інформації»)). У свою чергу О. В. Пархоменко категорично не згоден ні з поняттям «інформаційне суспільство», ні з поняттям «суспільство знань», оскільки вважає, що найбільш точним визначенням є «інформаційно-знаннєве суспільство» [14].

На наш погляд, інформаційне суспільство – це якісно новий етап розвитку людства, в якому будь-яка людина за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій може отримувати, переробляти, розповсюджувати інформацію, а держава забезпечує високий рівень інформатизації всіх галузей.

Нині існує багато ознак інформаційного суспільства, але усі їх можна розподілити на три основні групи. Перша – це вільний доступ будь-якої людини до будь-якої інформації, друга – це високий рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, третя група – це наявність розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства. Тільки за таких умов суспільство можна вважати інформаційним. Проте деякі вчені мають іншу точку зору. Наприклад, В. М. Бебик вважає, що однією з важливіших характеристик інформаційного суспільства є наявність великої частки працездатного населення, що працює в інформаційному секторі економіки, а О. В. Соснін [18, с. 14] характеризує його як знищення біологічної і соціальної ритмічності. Інший науковець, А. І. Ракітов [16, с. 33-34], розглядає його як радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких стає розширення сфери інформаційної діяльності і послуг. На думку І. В. Арістової, ознакою інформаційного суспільства є відсутність часових, просторових та політичних меж та відкриття кожному суспільству нових можливостей для самоідентифікації [1, с. 56].

Доречно зауважити, що головними складовими інформаційного суспільства визначають людину, інформацію, інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології. Так, О. П. Дзьобань у своїй монографії «Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності» наголошує, що «основу соціальної динаміки в інформаційному суспільстві складуть не традиційні матеріальні, а інформаційні, інтелектуальні ресурси – знання, наука, організаційні чинники, інтелектуальні здібності людей, їх ініціатива, творчість» [7, с. 29], а І. Марущак [9, с. 53] визначає зовсім інші складові – інформаційна економіка, індустрія інформаційних послуг, сучасні інтелектуальні інформаційні технології та технології зв'язку, значний потенціал в науці, матеріально-технічне забезпечення різноманітних послуг.

У зв'язку з цим у більшості країн світу, у тому числі і в Україні, були прийняті документи, які регламентують розвиток інформаційного суспільства. Так, у 2003 р. в Женеві і в 2005 р. в Тунісі проведено Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства – дві конференції з питань інформації, комунікацій та інформаційного суспільства в широкому сенсі. Спонсорувала заходи ООН. Одна з головних цілей саміту – поширення доступу до Інтернету в країнах, що розвиваються, подолання так званої глобальної цифрової нерівності, яка

існує між багатими і бідними країнами. У результаті були прийняті такі документи, як Женевська декларація принципів, Женевський план дій, Туніське зобов'язання та Туніська програма інформаційного суспільства. У цих документах мова йде про:

1. ключові стратегії розвитку інформаційного суспільства та принципи його побудови;
2. роль держави та ЗМІ в побудові інформаційного суспільства;
3. етичні принципи.

Також в Женевській конвенції (пункт 32) зазначено, що активна роль в формуванні інформаційного суспільства належить саме бібліотекам. Це пов'язано з тим, що в сучасних бібліотеках створюються власні інформаційні та електронні ресурси, впроваджуються нові інформаційно-комунікаційні технології, забезпечується інтелектуальна свобода читача, з метою популяризації книжок існує співпраця з професійними, громадянськими організаціями та ЗМІ та ін.

22 липня 2000 року в Японії був прийнятий ще один важливий документ – Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства [10], в якій розглядається розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) як один із важливих компонентів інформаційного суспільства. Однак в жодному з цих документів немає визначення поняття «інформаційне суспільство». 13 квітня 2005 р. в Страсбурзі державами-членами Ради Європи прийнята Декларація про права людини в інформаційному суспільстві, де йдеться про вплив ІКТ на розвиток громадянського суспільства та відповідно з цим перераховуються такі права людини, як:

1. право на самовираження, інформацію та комунікації;
2. право на повагу до особистого життя та до таємниці листування;
3. право на освіту та важливість забезпечення доступу до нових інформаційних технологій та їх загального використання;
4. заборона на рабство, примусову працю та торгівлю людьми;
5. право на справедливе судове рішення та заборона на позасудове переслідування;
6. захист власності;
7. право на вільні вибори;
8. свобода зборів [6].

В Україні 4 лютого 1998 р. Верховною Радою України була прийнята Національна програма інформатизації (з доп. від 2 грудня 2012 р.). Крім того, 1 грудня 2006 р. прийняті «Рекомендації щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні» [21], а 9 січня 2007 р. – «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [19]. До речі, саме в «Основних засадах розвитку...» йдеться про те, що однією з умов розвитку інформаційної інфраструктури в Україні є «створення в електронній формі архівних, бібліотечних, музейних фондів та інших фондів закладів культури, формування відповідних інформаційно-бібліотечних та інформаційно-пошукових систем з історії, культури, народної творчості, сучасного мистецтва України тощо».

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Термін «інформаційне суспільство» вперше з'явився в 60-х рр. ХХ ст.
2. Інформаційне суспільство – це якісно новий етап розвитку людства, в якому будь-яка людина за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій може отримувати, переробляти, розповсюджувати інформацію, а держава забезпечує високий рівень інформатизації всіх галузей.
3. Основні складові інформаційного суспільства – це людина, інформація, інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології.
4. Основні ознаки інформаційного суспільства – це вільний доступ будь-якої людини до будь-якої інформації, високий рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та наявність розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства.
5. Вперше план стратегічного розвитку інформаційного суспільства на міжнародному рівні був закладений на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства (Женева, 2003 р.), а в Україні – в 2006 р.
6. Активну роль в побудові інформаційного суспільства відіграють бібліотеки.

Список використаної літератури

1. *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти [Текст] / І. В. Арістова ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Ун-т внутрішніх справ, 2000. – 386 с.
2. *Басв О. О.* Доступ до електронно-інформаційної інфраструктури та технологій в Україні [Текст] / О. О. Басв // Інформація і право. – 2011. – № 2. – С. 98-102.
3. *Бєбик В. М.* Соціально-комунікаційна праксеологія: поняття і методології [Текст] / В. М. Бєбик // Інформація і право. – 2011. – № 2. – С. 53-60.
4. *Вершинин М. С.* Политическая коммуникация в информационном обществе [Текст] / М. С. Вершинин. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2001. – 253 с.
5. *Данил'ян В. О.* Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) [Текст] : монографія / В. О. Данил'ян. – Харків : Право, 2008. – 184 с.
6. Декларація про права людини в інформаційному суспільстві [Текст] // *Новости Российского комитета ИФЛА.* – 2005. – № 2. – С. 5-11.
7. *Дзьобань О. П.* Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності [Текст] : монографія / О. П. Дзьобань. – Харків : Майдан, 2010. – 260 с.
8. *Ліпкан В. А.* Систематизація інформаційного законодавства України [Текст] : монографія / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с.
9. *Марущак А. І.* Інформаційне право: доступ до інформації [Текст] : навчальний посібник / А. І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.
10. *Новицький А. М.* Феномен «інформаційного суспільства» як об'єкт наукового дослідження [Текст] / А. М. Новицький // Інформація і право. – 2011. – № 1. – С. 25-29.
11. Окинава хартия глобального информационного общества [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iis.library/okinawa/charter.ru.html. – Назва з екрана.
12. Основи інформаційного права України [Текст] : навчальний посібник / В. С. Цимбалюк, В. Д. Павловський, В. М. Брижко [та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного, П. В. Мельника. – К. : Знання, 2009. – 414 с.
13. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V [Текст] // *Відомості ВРУ.* – 2007. – № 12. – Ст. 102.
14. *Пархоменко О. В.* Інформаційно-знаннєве суспільство: проблеми, особливості [Текст] / О. В. Пархоменко // *Науково-технічна інформація.* – 2010. – № 1. – С. 3-6.
15. Про Національну програму інформатизації [Текст] : Закон України від 04.02.1998 №74/98-ВР // *Відомості ВРУ.* – 1998. – № 27-28. – Ст. 181.
16. *Ракитов А. И.* Философия компьютерной революции [Текст] / А. И. Ракитов. – М. : Политиздат, 1991. – 287 с.

17. Рекомендації парламентських слухань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні [Текст] : Закон України від 22.12.2005 №3269-IV // Відомості ВРУ. – 2006. – № 15. – С. 131.
18. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України [Текст] / О. В. Соснін. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.
19. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) [Текст] : словарь-справочник / сост. В. А. Ильганаева. – Харьков : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
20. Цимбалюк В. С. Мас-медіа в інформаційному суспільстві [Текст] / В. С. Цимбалюк. // Інформація і право. – 2011. – № 1. – С 30-33.

References

1. Aristova I. V. *Derzhavna informatsiina polityka: orhanizatsiino-pravovi aspekty [The state informational policy: organizational and juridical aspects]*. Kharkiv, 2000, 386 p.
2. Baiev O. O. Dostup do elektronno-informatsiinoi infrastruktury ta tekhnolohii v Ukraini [Access to digital and informational infrastructure and technology in Ukraine]. *Informatsiia i pravo*, 2011, no. 2, pp. 98-102.
3. Bebyk V. M. Sotsialno-komunikatsiina prakseolohiia: poniattia i metodolohii [The social and communicative praxeology: conception and methodology]. *Informatsiia i pravo*, 2011, no. 2, pp. 53-60.
4. Vershinin M. S. *Politicheskaya kommunikatsiya v informatsionnom obshchestve [The political communication in the information society]*. Saint-Petersburg, 2001, 253 p.
5. Danylian V. O. *Informatsiine suspilstvo ta perspektyvy yoho rozvytku v Ukraini (sotsialno-filosofskyi analiz) [The information society and its future prospects in Ukraine (social and philosophic analysis)]*. Kharkiv, 2008, 184 p.
6. Deklaratsiia pro prava liudyni v informatsiinomu suspilstvi [The Declaration of Human Rights in the informational society]. *Novosti Rossiyskogo komiteta IFLA*, 2005, no. 2, pp. 5-11.
7. Dzoban O. P. *Informatsiina bezpeka u problemnomu poli sotsiokulturnoi realnosti [An information security in the problem field of social and cultural reality]*. Kharkiv, 2010. 260 p.
8. Lipkan V. A., Zaliznjak V. A. *Systematyzatsiia informatsiinoho zakonodavstva Ukrainy [The systematization of information laws in Ukraine]*. Kyiv, 2012, 304 p.
9. Marushchak A. I. *Informatsiine pravo: dostup do informatsii [The information law: access to information]*. Kyiv, 2007, 532 p.
10. Novytskyi A. M. Fenomen «informatsiinoho suspilstva» yak ob'ekt naukovooho doslidzhennia [“The information society” phenomenon as an object of scientific investigation]. *Informatsiia i pravo*, 2011, no. 1, pp. 25-29.
11. *Okinavskaya hartiya globalnogo informatsionnogo obshchestva [The Okinawa Charter on Global Information Society]*. Available at: www.iis.library/okinawa/charter.ru.html (accessed on 01/03/2014).
12. *Osnovy informatsiinoho prava Ukrainy [Elementary of information right in Ukraine]*. Kyiv, 2009, 414 p.
13. Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007-2015 roky : Zakon Ukrainy vid 09.01.2007 № 537-V [Underlying principles of information society development in Ukraine in 2007-2015 : The Law of Ukraine from 09.01.2007 № 537-V]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2007, no. 12, article 102.
14. Parkhomenko O. V. Informatsiino-znannieve suspilstvo: problemy, osoblyvosti [The information and knowledge society: problems, peculiarities]. *Naukovo-tekhnichna informatsiia*, 2010, no. 1, pp. 3-6.
15. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii : Zakon Ukrainy vid 04.02.1998 №74/98-VR [About the national Program of informatization: the law of Ukraine from 04.02.1998 №74/98-BP]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1998, no. 27-28, article 181.
16. Rakitov A. I. *Filosofiya kompyuternoy revolyutsii [The philosophy of computer revolution]*. Moscow, 1991, 287 p.
17. Rekomendatsii parlamentskykh sluhan shchodo rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 22.12.2005 №3269-IV [Recommendations of parliamentary hearings on the information society development in Ukraine: the law of Ukraine from 22.12.2005 №3269-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2006, no. 15, pp. 131.
18. Sosnin O. V. *Problemy derzhavnogo upravlinnia systemoiu natsionalnykh informatsiinykh resursiv z naukovooho potentsialu Ukrainy [The problems of managing the system of national information resources of the scientific potential of Ukraine]*. Kyiv, 2003, 572 p.
19. *Sotsialnyye komunikatsii (teoriya, metodologiya, deyatelnost) [Social communication (theory, methodology, activity)]*. Kharkov, 2009, 392 p.
20. Tsybalbiuk V. S. Mas-media v informatsiinomu suspilstvi [Mass media in the information society]. *Informatsiia i pravo*, 2011, no. 1, pp. 30-33.

Надійшла 01.03.2014 р.

Ю. Е. Петрухно

кандидат наук по социальным коммуникациям,
зав. сектором Научной библиотеки
Национального юридического университета им. Ярослава Мудрого,
ул. Пушкинская 77, г. Харьков, 61024, Украина
тел.: 0932870366
e-mail: yuliya.petruhno@mail.ru

**ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЩЕСТВО: ПОНЯТИЕ, ОСНОВНЫЕ
СОСТАВЛЯЮЩИЕ, ХАРАКТЕРИСТИКА**

Аннотация

В статье дается определение понятию «информационное общество» на основе анализа терминологии зарубежных и отечественных ученых. Как следствие, выводится собственное определение, основные составляющие и характеристика информационного общества как качественно нового этапа развития человечества, в котором любой человек при помощи информационно-коммуникационных технологий может получать, перерабатывать, распространять информацию, а государство обеспечивает высокий уровень информатизации всех отраслей. Большое значение в построении информационного общества имеют библиотеки, которые являются создателями новых электронных информационных продуктов.

Ключевые слова: информационное общество, информация, библиотека

Yu. Ye. Petrukhno

Cand. Sc. (Social Communications)
Chief of the Department of the
Scientific Library of the
Yaroslav Mudryi National Juridical University
77, Pyshkinska Str., Kharkov, 61024, Ukraine
tel: 0932870366
e-mail: yuliya.petruhno@mail.ru

**THE INFORMATION SOCIETY:
CONCEPTION, PRINCIPAL COMPONENTS, CHARACTERISTICS**

Summary

The article deals with a concept definition for “the information society” based on the analysis of theories by foreign and domestic scientists. The author suggests his own definition, principal components and characteristics of informational society as a qualitatively new stage of human progress, when every person may get, work with and disperse information and a state guarantees a high level of informatization of the whole area of life. Libraries play an active part in the building of the information society as far as they create their own informational and digital resources, introduce new informational and communicative technologies, ensure reader intellectual freedom.

Keywords: information society, information, library